

Evropa Soveti
Moldova Respublikasının
milletlärarası ilişkileri Bürosu

Gagauz dilinä çeviri

**Milli azınnıkları korumak için çerçevä Konventiyasının uurunda dekabrının
9-da 2004 kabledilän Danışma komitetinin
MOLDOVAYA İLİŞİK İKİNCİ SONUCU**

**Milli azınnıkları korumak için çerçevä Konventiyası uurunda Danışma
komitetinin ikinci Sonucuna MOLDOVA RESPUBLİKASININ
KOMENTARİYİ
(april 2005)**

**Milli azınnıkları korumak için çerçevä Konventiyasını Moldova Respublikası
tarafından tamannamaya ilişik
REZOLÜŦİYA Res CMN (2005)8**

Kabledildi Ministrular Komiteti tardafından dekabrının 7-dä 2005 yılda temsilci
ministruların 950 buluşması çerçevesindä

Kişinöv – 2006

Strasburg, dekabrinin 9-u 2004

ACFC/OP/II (2004) 004E

MİLLİ AZINNIKLARIN HAKLARINI KORUMAK İÇİN ÇERÇEVÄ KONVENTİYASI UURUNDA DANIŞMA KOMİTETİ

MOLDOVAYA İLİŞİK İKİNCİ SONUÇ,

Kabledilän dekabrinin 9-da 2004 y.

REZÜME

Danışma komitetinin birinci sonucunu martta 2002 yılda hem Ministrular komitetinin Rezolütiyasını yanvarda 2003 yılda kablettiktän sora Moldova yaptı çalışma, aniki iileştirmää milli azınnıklardan kişilerin durumunu türlü sferalarda, angıları baalı onnarın kulturasını, dilini hem adetlerini korumasına.

Ama şindiyä kadar kalêr bir sıra çözülmelik problema, angıların bir payı baalı Transnistriya konfliktinä hem zorluklara, ani çıkêr aaranılarkan ölä bir çözüm, angısı uygun olur Moldovanın toprak bütünnüü hem milli suvereniteti printiplerinä.

Kuvetlä läözım taa çok önem versinnär kultura çeşitliinä, milli azınnıklardan kişilerin üüretiminin milletlärarası karakterinä hem kalitesinä. Administrațiya temsilcileri läözım zaamet etsinnär, aniki zeedelensin milli azınnıkların dillerinä kimi predmetlerin üüredilmesinin kaplamı, bu dillerin üüredilmesinin kalitesi iileşsin, hem dä garantiyalamaa onnarın taa balanslı kullanılmasını mass-media sferasında hem administrativ ilişkilerinä. Läözım zeedelemää milli azınnıklar temsilcilerin sayısını devlet hem topluluk organnarında, neetlän çözmää onnarın spețifikalı problemalarını.

Taa energiyalı çalışmalar läözım yapılsınar, aniki desteklemää milletlär arasındakiı saburluu hem dialogu, hesaba katarak bu bölgedä taa efektif monitoringı.

Serioz kasavetlendirer çingenelerin diişilmeyän durumu, onnar şindiyä kadar hep karşılaşêrlar diskriminațiyaylan, toplulukta eşitsiz hallan, onnar katılmêêrlar padişaalımızın soțial-politika yaşamasına, ayırıcä devlet uurunda önemli karar almak sferasına. Läözım taa energiyalı çalışmalar, aniki iileştirmää çingenelerin soțial, ekinomik hem üüretim uurunu, hem dä genişletmää onnarın katılmasını topluluun yaşamasına.

İÇİNDEKİLÄR

I. BAŞ ÇIKIŞLAR

Monitoring proçedurası

Çerçevä konvençiyasının Transnistriyada uygulanması

Genel zakonnar bazası

Zakonnarı praktikada uygulamak

Bilgi toplaması

Saburluk hem kulturalar arasındaki dialog

Çingenelerin durumu

Üretim

Milli azınnıkların dillerini kullanmak

Katılmak

II. AYIRI STATYALARA KOMENTARIYLÄR (YORUMNAR)

Çerçevä konvençiyasının 3-cü Statyası

Çerçevä konvençiyasının 4-cü Statyası

Çerçevä konvençiyasının 5-ci Statyası

Çerçevä konvençiyasının 6-cı Statyası

Çerçevä konvençiyasının 7-ci Statyası

Çerçevä konvençiyasının 8-ci Statyası

Çerçevä konvençiyasının 9-cu Statyası

Çerçevä konvençiyasının 10-cu Statyası

Çerçevä konvençiyasının 12-ci Statyası

Çerçevä konvençiyasının 14-cü Statyası

Çerçevä konvençiyasının 15-ci Statyası

Çerçevä konvençiyasının 18-ci Statyası

III. SON ÇIKIŞLAR

Pozitiv diişmeklär

Çözülmedik problemalar

Rekomendaçiyalar

**MİLLİ AZINLIKLARIN HAKLARINI KORUMAK İÇİN
ÇERÇEVÄ KONVENŦİYASI UURUNDA DANIŞMA KOMİTETİ**

MOLDOVAYA İLİŞİK İKİNCİ SONUÇ

1. Danışma komitesi bu sonucu kabletti dekabrının 9-da 2004 yılda Çerçevä konvenŦiyasının 26 (1) statyasına hem Ministrular Komitetinin (97)10 RezolüŦiyasının 23 kuralına uygun olarak. Bu Sonuç yapıldı, dayanarak informaŦiyaya, angısı bulunêr Devlet raportunda (burada hem ileri dooru Devlet raportu), kabledilân mayın 14-dä 2004 yılda hem başka yazılı kaynaklarda, hem dä o informaŦiya temelindä, angısını Komitet topladı hükümet uurunda hem hükümetä baalı olmayan vizitlär vakıdında Kişinövda, Komratta hem Tarakliyada oktäbrinin 12-15-dä 2004 yılda.
2. Danışma komitesi bu Sonucunun I-ci Bölümündä bulunêr en önemli çıkışlar, angıları ilişik Çerçevä konvenŦiyanın Moldovada uygulanmasına. Hep bu çıkışlar taa ayrıntılı açıklandı II Bölümün ayırı statyalarına ilişik çıkışlarında, neredä söz gider kimi dartışmalı soruşlar için, angıları için Komitet lââzım alsın baamsız karar.
3. Bölümnär ikisi dä dayanêrlar Çerçevä konvenŦiyasının ilk monitoring Ŧiklasına ilişik çıkışlara, angıları tiparlandılar Danışma komitetinin birinci Sonucunda mardın 1-dä 2002 yılda hem ona uygun Ministrular Komitetinin RezolüŦiyasında yanvarın 15-dä 2003 yılda.
4. III-cü Bölümä girdilär Ministrular Komitetinin Moldovaya ilişik son nişannamakları hem rekomendaŦiyaları.
5. Danışma komitesi umut eder, ki Çerçevä konvenŦiyasının uygulanmasına ilgi gösterân ofiŦial kişilerin hem milli azınlıkların temsilcileri hem dä hepsi başka devlet hem toplum zaametçilerin arasında dialog ilerleyecek. Çerçevä konvenŦiyasının uygulanmak proŦesini taa duruk hem açık yapmak için Komitet mutlak rekomendat eder bu Sonucu kablettiktän sora o saat bildirmää onu geniş toplumun çevrelerinä.

I. ÖNEMLİ ÇIKIŞLAR

Monitoring proçedurası

6. Çerçevä konventiyasını tamannamak monitoringı organizat etmektä Moldova gösterdi yapıcı davranış. Üzä çıkarılan faktlara kıymet biçmək için hem gelecek çalışmalara plan kurmak için respublikada yapıldı bir seminar. Seminarda pay aldılar milli azınnıkların hem Danışma komitetinin temsilcileri. Milli azınnıklar ayırıcā kanaat olduklarını gösterdilär onunnan, ani seminara deyni monitoring proçesinä ilişik hepsi dokumentlär (Danışma Komitetinin Sonucu; Hükümetin Komentariyeleri; Ministrular Komitetinin Rezolütiyası) çevirildilär milli azınnıkların dillerinä.¹ Milli azınnıkların problemalarına ilişik bir sıra başka seminarların yapılması, onnarın sayısında Üülen-Duu Evropada stabillik Paktına baalı, inandırdı, ani milli azınnıkları korumak işindä Moldova, hem vatandaş topluluu uurunda, hem dā hükümet uurunda, aktiv bir partnördur, hem vazgeçmeer bu problemlara maasuz önem vermää.

7. Belli, ani Devlet raportunu hazırlayarak, kuvetlär danıştılar milli azınnıkların temsilcilerinnän, ama onnara organizat etmedilär onun içindeli konusunda son dartışmayı. Milli azınnıkların kimi temsilcileri sayêrlar, ki hükümetlän baalantı diildi etecek kadar sıkı da, buna görä, Devlet raportu bitkiyädän göstermeer onnarın arzularını. Gelecektä Moldova kuvetleri hem milli azınnıklar temsilcileri lääzım kursunnar taa açık hem sıkı ilişkilär, da barabarca yapsınar ölä, ani Çerçevä konventiyasının monitoring proçedurasına hepsi katılannarın görüşleri belli edilsinnär.

Çerçevä konventiyasının Transnistriyada uygulanması

8. Bu Sonucu hazırlayarak, Danışma komiteti ayırıcā önem verdi Moldova kuvetlerin çalışmalarına uygulamaa Çerçevä konventiyasını o topraklarda, angıları bulunêr onnarın doorudan kontrolü altında. Buna bakmayarak, Komitet nişannêr, ani Transnistriya problemasının çözümü Moldova hükümetinin ilk sıradakı daavasıdır hem onun çözülmesine baalı iç dialog proçesi hem barışmak ölä önemli soruşlarda, nicä Moldova devletinin, milli özelliklerinin hem dilinin kaavilenmesi.

9. Bu durumda Moldova hükümeti altında olmayan topraklarında Çerçevä konventiyasını uygulamak monitoringı kalêr kayet problemalı. Ayırıcā lääzım nişannamaa Moldovadakı hükümet hem hükümetä baalı olmayan organizaçiyaların zaametlerini, angılar doorulu kurmaa kontakt Transnistriyadakı vatandaş topluluu temsilcilerinnän hem, neredä olabilir, katmaa onnarı sıralara, angıları keezli kurmaa saburluk hem kulturalar arasında annayış.

10. Komitet sayêr, ani görüşmelär proçesinä katılan hepsi taraflar lääzım

---

¹ Bulgarçaya, gagauzçaya, çingeneyceyâ, rusçaya, ukrainçaya.

geçsinnär konstruktiv pozitiyalara da soraya brakmayarak alsinnar dooru hem uzun zamanni bir karar. Bölä kararın bir şartı – milli azınnıklardan kişilerin korumasına bütün Moldova topraanda garantiya verän Çerçevä konventiyasının printiplerinä uygun olmaktadır.

11. Danışma komiteti ayırı kuşkuylan nişannêr zorlukları, angıları peydalandılar diil çoktan Transnistriyada moldovan şkolalarında latin grafikasını kullanmak konusunda. Halklararası organizatiyanın bir payı olarak, Danışma komiteti sayêr, ani konfliktä katılmış olan üürenicilerin, onnarın aylelerin hem üüredicilerin durumu absöüt kabledilmäz, neçinki dil bakımından onnar Transnistriya topraanda gerçektän bulunêrlar azınnıkta. Siruañiyayı dolaştırêr o hal, ani uşaklara diil sade verilmeer hak üürenmäâ ana dilindä da bununnan korumaa kendi özelliini, ama onnar katılı konfliktä, angısının çözüümü bulunêr politika uurunda.

12. Bakmayarak, ani üürenicilerin çoyu pek geç kalmadaan başladılar üürenmäâ, şkolalarda situatiya hep taa kalêr uslanmadık hem kuşkulu. Kendi-kendini bildirän Transnistriya respublikası kuvetleri tarafından belli bir vakıda iki moldovan şkolasının registratiyası² çözmedi temel problemayı, angısının beterinä peydalandı bu gerginnik. İki taraf ta läözım nekadar taa tez bulsunnar temeldän, halklararası standartlarına, onnarın sayısında Çerçevä konventiyasının printiplerinä, uygun bir çözüüm, angısı verecek kolaylık bu şkolalara normalca işlemäâ, koruyarak onnarın dil hem kultura özelliklerini şkola proşesin çerçevesindä.

Genel zakon bazası

13. Danışma komiteti konstatat etti, ani Moldova, kullanarak birinci Sonucun rekomendatiyalarını, yaptı çalışmalar, aniki tamannamaamilli azınnıklarından kişilerin hakları hem onnarın organizatiyalarının hak statusu için Baş zakonu³(burada hem ileri dooru Milli azınnıklar için zakon), angısı kabledildi avgustta 2001 yılda. Dekabridä 2003 yılda milli azınnıkları korumak için hak bazasına zeedelendi Zakon, angısına görä kaavilendi Moldova Respublikasının milli politika temel önneri (burada hem ileri dooru Milli politika için zakon). Bu - politika maanalı ayırı bir yuridik dokumenti, angısına görä toplum kuvetlerinin organnarı läözım çalışsinnar Moldovanın devletliini hem milli özelliini kaaviletmäâ deyni. Oktäbridä 2003 yılda Parlament kaaviledi 2004-2008 yıllara insan hakları sferasında çalışmaların Milli planını⁴, angısına geçirili milli azınnıkları korumak içinimi çalışmalar. Bitki yıllarda Evropa Sovetinnän barabar hazırlandı bir sıra zakon hem zakon proektı, illişik milli azınnıkların haklarına⁵. Danışma komiteti

² Şkolalar registrat edildilär nicä yabancı dildä çalışın kurullar.

³ Akt №382 avgustun 28 2001 yılda, kuvedä gidi sentäbrinin 4 2001 yılda.

⁴ Bu çalışmaların kimileri dokunêr önümüzdeki vakıtta Moldova tarafından ratifikañiyasını bekleyän bölgä dillerinä hem milli azınnıkların dillerinä ilişik Evropa Hartiyasına.

⁵ Üz hem din serbestlii zakonu; Üüretim için zakon; politika partiyaları hem topluluk-politika organizatiyaları için zakunun eni redaktiyası; Basım için zakona hem cümlä yayın “Teleradio - Moldova” kompaniyası için zakona diişimnär.

sıkı rekomendat eder kuvet organnarına zakonnara diişim geçireräk taa büyük önem vermää milli azınnıkların dil hem başka problemalarına hem karar almaa Çerçevä konvenşiyasının printiplerinä uygun olarak.

Praktikada zakonnarı tamannamak

14. Danışma komiteti nişannêr, ani zakonnarı praktikada tamannamak kalêr Moldovada baş problema hem, bu maanada, milli azınnıkları korumasına ilişik zakonnar kalmêrlar bir tarafta. Komitet konstatat eder o faktı, ani geneldä milli azınnıkları korumak için zakon bazası Evropa hem halklararası temel standartarına uygundur. Ama, milli azınnıklar temsilcilerin gösterdiklerinä görä, erli uurda kuvetlär tutmêrlar üretim, milli kulturaların gelişmesi hem milli azınnıklardan kişilerin topluluun yaşamasına katılmak sferalarında zakonnarın yaşamaya geçirmäk için kabledilmiş zaman ölçülerini. Komitet rekomendat eder kuvetlerin erli temsilcilerinä merkezdä hem erlerdä göstermää politika kıyışıklıını hem mobilizat etmää hepsi elindeki resursları, aniki tamannamaa konstituşiyada hem zakonnarda er alan garantiyaları, angılsarı ilişik milli azınnıklara, bakmayarak soşial-ekonomik krizisinä, ani kapladı padişaalı, angısı, belliki, durumun bir faktorudur.

Bilgi toplamak

15. Oktäbridä 2004 yılda Moldova Respublikasında organizat edildi hem yapıldı baamsızlı bildirdiktän sora ilk halk sayımı. Son sayım yapıldıydı 15 yıl geeri 1989 yılda. Ekspertlär tanıdılar, ani akşiya verecek kolaylık göstermää büünkü Moldovanın gerçek etnik resimini, bu da, kendi sırasında, pozitivcä etkileyecek politika gelişmesini hem Moldovada Çerçevä konvenşiyasının tamannanması uurunda yapılan çalışmaları. Komitet nişannêr, ani açan sayım bilgileri işlenilecek hem onnara yapılacak analiz, Moldovanın kuvetleri lâazım olacek çalışsınar milli azınnıklarından kişilerin haklarını mutlak korumaa, vermää garantiya personal bilgilerinin saklılına, ani geçirili Çerçevä konvenşiyasının 3-cü statyasına hem garantiyalanêr halklararası standartlarınan.

Saburluk hem milletlär arasındaki dialog

16. Komitet ii taraftan kıymet biçer Moldova topluluun genel saburluk hem karşılıklı saygı atmosferasını. Ofițial kişilär göstererlär hazırlıını katılmaa dialoga hem özenerlär milletlär arasındaki annayışa. Bununnan barabar, Komitet teklif eder yapmaa taa bir monitoring, aniki kabletmää bilgi millet bakımından diskriminaşyanın hem sabursuzluk örneklerinin real uuru için. Milletlerin arasında dialogu derinnetmäk hem sabursuzluklan güreşmäk neetinnän, ayırıcı zayıf gruplarına ilişik, nicä çingenelär hem tradişiya dışı din toplulukları temsilcileri, Komitet teklif eder bölä oluşlar için geniş şekildä vermää informaşiya cümleyä, ayırıcı polişiyaya, sudlara hem informaşiya kolaylıklarına. Bu soruda açıklamak

çalışması lâazım efektif götürülsün üretim sferasında hem informațiya kolaylıklarında.

17. Komitet nişannêr kimi pozitiv diişimneri informațiya kolaylıklarının çalışmasında hem, bunun yanısıra, çeker onnarın önemini, ani etecek kadar aydınanmêr millet grupaları arasındaki ayırılık hem onnarın arasında karşılıklı ilişkilär. Komitet sayêr, ki bunun sebebi odur, ani informațiya kolaylıkları şindiyâ kadar ayırılı dil printipinâ görâ.

Çingenelerin durumu

18. Komitet bildirer kasavetliini, ani Moldovada yaşayan çingenelerin çoyu, şindiyâ kadar hep kalêrlar zor durumda. Komitet sayêr, ani kuvetlär tarafından lâazım taa energiyalı çalışmalar iileştirmää çingenelerin yaşamak koşullarını, onnarın iş bulabilmesini, üretimini hem devletin topluluuna integratıyasını. Danışma komitesi nişannêr, ani Moldova kuvetleri tarafından çalışmalar bitki yıllarda etmâzdir, hem rekomendat eder kuvedin temsilcilerine merkezde hem erlerde tutmaa taa çetin pozitiya zaametlerini biri-birinnän uydurmakta hem finanslamaa uygun dalları, aniki gerçektän yardım etmää çingenâ diasporasına çıkmâ izolâtiyadan hem tek başına olmaktan, angısında o büün bulunêr.

Üretim

19. Danışma komitesi tanıyêr, ani geneldâ Moldovanın zakonnarı milli azınnıklardan kişilerin hakları sferasında halklararası standartlara uygundur. Ama o zakonnarın praktikada uygulanması kanaatlandırmêr. Eklenmä çalışmalar lâazım yapılsınar üredicilerin taa kaliteli hazırlanması için, milli azınnıkların dillerinde öğrenmâk kiyatları hem milli azınnıkların dillerini öğrenmâk için başka kiyatların kalitesini üseltmää herbir üretim uurunda. Komitet nişannêr, ani taa büyük önem lâazım verilsin şkola proşesin polikultura hem milletlârarası doldurulmasına, ayrıca devlet dilini milli azınnıklardan kişilerin üretimi kalitesinâ. Komitet çeker kuvetlerin önemini çingenelerin üretimi kalitesinâ hem sayêr, ani bu maanada onnar bulunêr en kötü durumda.

Milli azınnıkların dilleri kullanması

20. Danışma komitesi kayıl o politika hem topluluk organizaşiyaların temsilcilerinnän, angıları sayêrlar, ani lâazım modernizat etmää 1989 yılda kabledilän Dillerin çalışması için zakonu, neçinki o karşı gider Moldova Respublikasının büünkü statusuna. Dil sorusu Moldova devletinin kurulmasında hem milli özelli belli edilmesinde nicâ bir temel taşıdır. Başka taraftan, Komitet annêr, ani çokmilletli devletin durumunda dil sorusu en acızgan hem delikat soru. Bu sferada en küçük bir inişiativa var nasıl getirsin politika gerginniinâ hem büyük annaşmazlaa, birkaç denemâk diişirmää rus dilinin statusunu gösterdilär bunu. Onuştan Komitet kayıl devletin politikasınan, angısı koruyêr bu soruşta status quo, aniki bozmamaa bu kadar zor kazanılan stabillii.

21.Nesoy da oluşlar geliřmeselär, Komitet saêr, ani pek önemli tamannamaa Çerçevä konventiyasının prințiplerini da katmaa milli azınnıkların temsilcilerini bu uurda çözümler aaramasına. Komitetin düşünmesinä görä, bu tek bir yol, angısı verer garantiya kanaatlamaa Moldova topraanda yaşayan hepsi milli azınnıkların isteklerini, hesaba alarak onnarın özelliklerini.

22.Komitet niřannêr milli azınnıkların kanaatlını, ani onnara veriler kolaylık kullanmaa kendi dillerini herbir yaşamak sferasında hem gösterer, ki ileri dooru lääzım genişletmää bu dillerin kullanılmasını informațiya kolaylıklarında, üretim hem topluluk önderlemesi organnarınnan ilişkilär sferalarında. Ayırı önem lääzım vermää ukrain dilinä hem az sayıda toplulukların dillerinä, sayarak çingeneleri.

Katılmak

23.Komitet niřannêr milli azınnıklarından kişilerin genel kanaatlını onunnan, angı uurda onnar katılêrlar padişaalın toplum yaşamasına. Ama hep okadar, Danışma komiteti rekomendat eder kuvetlerä durgunmasınnar bu uurda da ilerlesinnär katmaa milli azınnıkların temsilcilerini çözmää onnarın intereslerinä dokunan soruşları konsultațiya uurunda hem zeedeleyeräk milli azınnıklardan kişilerin sayısını devlet strukturalarında. Ayırı önem bu soruşta lääzım vermää çingenelerä, angıları belli dereceyä kadar kalêrlar bir tarafta cümlä-ekonomika yaşamasından hem karar almak prořesindän.

II. ÇERÇEVÄ KONVENTİYASININ KİMİ STATYALARINA KOMENTARİYLÄR

STATYA 3

“Milli azınnı” termini belii etmektä vatandaşlık kriteriyi

Birinci monitoringin çıkışları

24. Birinci Sonucunda Danışma komitesi rekomendat etti vatandaşlık kriteriyini geçirmää “milli azınnık” termininä, angısı var Moldova zakonnarında. Komitet çekti önem Moldova kuvetlerinin hak hem proşesual zorluklarına, angılarının karşılaşêrlar yabancı vatandaşlar (4000-dän 5000 kadar), kim yaşêr Moldova topraanda, savaşarak kabletmää Moldova vatandaşlını.

Şindiki zaman durumu

a) Pozitiv diişmeklär

25. Komitet selämneer Moldova kuvetlerin çalışmalarını bulunmaa dialogta yabancı kişilärlän, bakmayarak ona, kabletilär mi onnar vatandaşlık osa kabletmedilär mi. Ekspertlär pozitiv nota verdilär ona, ani yabancı vatandaşlar pay aldılar diskusiyalarda, angıları organizat edildi Danışma komitetin Moldovaya vizitindä, Moldova kuvetleri geçirdilär Moldova Respublikası zakonnarına diişimneri⁶ neetlän kolaylaştırmaa naturalizaţiya proşedurasını.

b) Çözülmedik soruşlar

Bakmayarak bir sıra pozitiv diişmeklerä, Moldova topraanda on yıldan zeedä yaşayan yabancı kişilär taa hep dokuşêrlar belli zorluklarlan Moldova vatandaşlını kabledirkän. Komitetin düşünmesinä görä, bu olêr o beterä, ani onnarın geldii padişaalıklarlan yok ikitarafli annaşmaklar çift vatandaşlık için.

Rekomendaţiyalar

27. Komitet rekomendat eder läüzınnı organnara yapmaa taa kıyışıklı adımnar kolaylatmaa Moldova vatandaşlını kabletmäk proşedurasını, aniki yabancı vatandaşlar taa çabuk katılsınnar Moldova topluluuna. Bu da, kendi sırasında, verecek onnara Konventiya çerçevesindä hak koruması garantiyelerini.

28. Danışma komitesi sayêr, ani o kişilär, kimin yok Moldova vatandaşlı, var nasıl katılsınnar Çerçevä konventiyasına onun kimi statyaları temelindä, hem teklif eder danışma yapmaa hepsi ilgili taraflarlan.

---

⁶ Zakon № 232-XV 2003 yıl iyünün 5-dän diişimnär Moldova vatandaşlı için Zakona № 1024-XIV 2000 yıl iyünün 2-dän.

Bilgi toplamak

Birinci monitoringın çıkışları

29. Birinci Sonucunda Danışma komitesi rekomendat ettiydi Moldova kuvetlerinä organizat etmää eni halk sayımı, aniki kabletmää bilgi respublika halkının real etnik proportiyası için.

Şindiki zamanda durum

a) Pozitiv diişmeklär

30. Komitet selämnedi 2004 yılda oktäbridä geçirilän Moldova Respublikasının halk sayımını. Ekspertlär tanıdılar, ani bu pozitiv etkileyecek Çerçevä konventiyasını tamannamak için yapılam politika gelişmesini hem bu uurda girişimneri. Komitet selämneer o faktı, ani halklararası gözledicilär, onnarın sayısında Evropa Sovetindän, yaptılar halk sayımına monitoring. Pozitiv nota verildi kuvetlerin neetinä işlem yapmaa hem tiparlamaa onun rezultatlarını 2005 yılda.

31. Ekspertlär pozitiv kıymetlendirdilär o faktı, ani sayıma katılannar vardı nasıl cuvap etsinnär milletlii için istediinä görä, ani anketada yoktu millet grupaları listası. Butakım verildi serbestlik ayırmaa kendi milletliini. Hep bu işer dil soruşuna, angısı bölünüktü üç paya: ana dili; en sık kullanılan dil; başka dilleri bilmäk, teklif edilmärdi öncedän hazırlanmış lista. Sayım için anketalar hazırlanmıştılar devlet dilindä hem rus dilindä. Bununnan barabar läüzım önem vermää çıkışlara, angılarını yaptılar halklararası gözledicilär genel raportta, neredä onnar nışannêrlar, ani milletlik hem dil soruşları sıkça olurdular ayırca duygulu da kaynaklardılar karma-karışıklık hem annaşmazlık. Bundan kaarä, gözledicilär nışannadılar, ani makar soruşturulan insannar taa sık cuvap verärdilär kendiliindän, kimi bölgelerdä sayımcılar savaşırdılar etkilemää onnarın seçimini, doorudarak insanın kendi identifikasiyasını “romından” “moldovana”.

32. Komitet nışannêr, ki hükümetä baalı olmayan organizaşiyalar yaptılar kritika hükümetä hem informatiya kolaylıklarına, ani sayım için halkın eterli hazırlı yoktu. Onnar sayêrlar, ani respublikada yaşayannara läüzımni uurda açıklamadılar sayımın önemliini hem maanasını, annatmadılar, nicä geçecek sayım proşedurası, hem öncedän bildirmedilär insana, nesoy soruları läüzım beklemää sayımcılardan. Butakım, kimi kerä halk arasında vardı şüpelik hem korku, ani sayımcılar var nasıl diişirsinnär onnarın annattıklarını.

33. Halklararası gözledicilär sayêrlar, ani bakmayarak üzä çıkarılan kusurlara, halk sayımı Moldova Respublikasında geçti başarılı. Onnar söleerlär, ani kabledilän bilgilerä läüzım vakıdında işlem yapmaa da osaat bildirmää milletlik için sorgulamanın rezultatlarını.

Rekomendaşiyalar

34. Danışma komitesi çeker Moldova kuvetlerinin önemini o duruma, ani milletlik hem dil için informatiya mutlak saklıdır, hem ani kabledilän bilgileri işlediktän hem yaydıktan sora onnar düşerlär Çerçevä konventiyasının 3-cü Statyası hem

personal bilgi toplamasına ilişik başka halklararası standartların korunmasına. Onuştan Moldova kuvetleri lâazım versinnär garantiya, ani sayım bilgileri halka bildirildiktän sora kullanılmayacak olumsuz politika neetlerinnän. Komitet çizgileer, ani bu ayırca dokunêr halkn etnik strukturasına.

ÇERÇEVÄ KONVENTİYASININ 4-CÜ STATYASI

Diskriminațiyaya karşı çalışmalar

Birinci monitoringın çıkışları

35. Birinci sonucunda Danışma komitesi önem çekärdi o fakta, ani ofițial statistikası iisilder millet bakımından diskriminațiyaya oluşların sayısını, hem çaarardı iileştirmää bu sorušta durumu kıymetlendirmäk kriteriyelerini. Ayırca, Parlament advokatlarına teklif edildi taa çok önem vermää milli azınnıkların korumasına ilişik dokumentlerin hazırlanmasına.

Şindiki zamanda durum

a) Pozitiv diişmeklär

36. Danışma komitesi nişannêr, ani milli azınnıkların haklarını kısıtlamak uurunda daava dilekçelerin sayısı türlü instanțiyalara, sayarak Parlament advokatlarını, kalêr küçük.

b) Çözülmedik problemler

37. Rasizmaya hem sabursuzlaa karşı Evropa komisiyası⁷ Moldovaya ilişik ikinci Raportunda hem Danışma komitesi nişannêrlar, ani kuvetlerin elindä hep taa yok gerçek informațiyaya milli azınnıklarından kişilerin ekonomika hem soțial durumu için. Komitet çeker kuvetlerin önemini, ani, türlü kaynakların bilgilerinä görä, çingenelerin büyük bir payı karşılaşêr büyük problemlerle, bu sayıda diskriminațiyayla, türlü sferalarda. (Bak Çingenelerin durumu).

38. Danışma komitesi teklif eder Parlament advokatlarının Kolegiyasına, inandırısınar hem argumentlesinnär, ani onnarın adlarına gelän dilekçelerin küçük sayısı gösterer işlerin gerçek durumunu. Parlament advokatları lâazım versinnär taa geniş informațiyaya insannara, ayırca, çingenelerä, diskriminațiyayla güreşmek uurunda onnarın kolaylıkları için. Komitet selänneer plana geçirili diişimleri Parlament advokatları için Zakonda hem sayêr, ani bu yapacak zakonu taa verimni hem faydalo olacak milli azınnıkların intereslerinä.

39. Bundan kaarä, Danışma komitesi çeker kuvetlerin önemini o engellerä, angılarinnan dokuşêrlar hükümetä baalı olmayan organizațiyalar insan haklarını korumak hem diskriminațiyaya karşı kendi zaametindä.

---

⁷ Rasizmaya hem sabursuzlaa karşı Evropa komisiyası, Moldovaya ilişik İkinci raport, 2002 yıl iyünün 28 CRI (2003) 6

Rekomendațiyalar

40. Komitet rekomendat eder kuvetlerä yapsınnar kırıyık çalışmalar, aniki üzä çıkarmaa diskriminațiyadan vazgeçmäk printiplerini tamannamanın hem hepsi milli azınnıkların bütün eşitliinin obyektiv resimini.

41. Komitet teklif eder hızlandırmaa Parlament advokatları çalışmalarına ilişik hak bazasının iileřtirmäk proşesini, aktiveřtirmää praktikada halka verilsin taa geniş informațiya diskriminațiyadan korunmak mehanizmaları için, bu sayıda onun için, ani hükümetä baalı olmayan organizațiyaların var kolaylıkları korumaa diskriminațiya kurbannarın intereslerini, hem ayırı kişilerin, hem bütün etnik grupaların, parlament advokatları Kolegiyasında.

42. Komitet niřannêr, ani milli azınnıkların haklarını korumak için Moldovada hükümetä baalı olmayan organizațiyaların serbest çalışmaları için lääzım kurmaa şartları hem vermää onnara hertürlü yardım.

Çingenelerin durumu

Birinci monitoringın çıkışları

43. Danışma komitesi birinci Soınucunda teklif edärdi Moldova kuvetlerini bulmaa çözüm serioz problemlara, angılarının karşılaşlar çingenelär: soşial-ekonimika zorlukları, topluluktan izolätiya hem diskriminațiya.

şindiki zamanda durum

a) Pozitiv diiřmeklär

44. Danışma komitesi ii taraftan niřannêr kuvetlerin çalışmalarını, ani iileřtirmää çingenelerin durumunu. Nicä nişannı Devlet raportunda, çingenelerä verildi finans yardımını üüretim, saalık koruması, oturma yapıcılıı için h. b.

b) Çözülmedik problemlar.

45. Danışma komitesi sayêr, ani 2001 yılda kabledilän çingenelerin integratiyası için Hükümet programası getirmede duyulan rezultat. Moldova çingenelerinin çoyu hep taa karřılařêr hergünkü zorluklarlan yaşamanın hepsi temel sferalarında. Kimi küü bölgelerindä onnar büük derecedä kalêr izolat edili kendi erleřmelerindä, angıları yırak başka erleřmelerdän hem ekonimika merkezlerindän. Bölä erleřmelerdä yok yısıtmak, su sisteması, elektrika, da bu beterä kullanılmêrlar sıradan sanitar normaları. Ekspertlär urgulêrlar, ani çingenelerin arasında üüsek işsizlik uuru, bu sebeptän kaynaklanêr alçak material geliri, oturma eri problemları, üüsek hastalanmak uuru, soşial izmetlerini kullanmakta sınırlı kolaylıklar, hepsini bunnarı taa kötü duruma götürer o, ani erli kuvetlär tarafından yardım ya hiç yok, ya da pek az. Üüretim sferasında bildiriler çingenä uşaklarının izolat olması, genel üüretim şkolalardan geografiya uzaklıı betterinä, üüsek uurda gramotasızlık, üüretimä hiç eki pek az yol açıklıı, ayırıcı ana dilindä. Hep bölä

durum daava instanşiyalarına hem topluluun yaşamasına katılmakta. (Bak taa komentariyeri st. 5, 6, 12, 14 hem 15).

46. Danışma komiteti nişannêêr, ani padişaalık geneldä geçirer zor soşial-ekonomika krizisini, ama çingenelär düştülär en kötü duruma soşial izolâşiyası tek başına olmaql bakımından. Onnar başka milli azınnıklardan taa sık olêrlar informaşiya kolaylıkları tarafından daadılan boş inan hem stereotiplär kurbannarı. Rayonların çoyunda belli ediler diskriminaşiya çingenelerä dooru, kimi kerä hak korumak organnarın tarafından. (Bak taa komentariy 6-cı st.)

47. Evropa Soveti yardımınnan organizat edildi danışmalar, aniki kabletmää strategiyayı, nasıl çingenelerin integraşiyasına ilişik Hükümet programasına yapmaa eklemelär hem geliştirmää onu. Bu neetlän kuruldu bir parlamentariy grupası, nereyi girdilär çingenelerin çeşitli organizaşiyalarının temsilcileri, hem angısı lääzım olsun hükümetin baş ortaa görüşmäk proşesindä hem çingenelerin adından teklif yapsın. Komitet nişannêêr, ani devlet organnarı, gösterip hazırlık hem açıklık görüşmäk proşesinä, blok attilär strategiyanın hazırlanması, seçip çalışmaa 2001 Programının ayırı hallarına görä.

Rekomendaşiyalar

48. Danışma komiteti teklif eder merkez hem erli kuvet organnarını Evropa Sovetinnän birliktä ilerletmää çalışmaları, aniki iileştirmää çingenelerin soşial-ekonomika durumunu.

ÇERÇEVÄ KONVENTİYASININ 5-Cİ STATYASI

Milli azınnıkların kulturalarına destek

Birinci monitoringın çıkışları

49. Birinci Sonucunda Danışma komiteti rekomendat ettiydi kuvetlerä hertürlü destek versinnär milli azınnıkların inişiativalarına, angıları doorulu korumaa hem geliştirmää kendi milli kulturalarını hem özelleklerini, ayırıc az sayıda grupaların, katarak onnarın temsilcilerini bu sorudaki görüşmäk proşesinä.

Şidiki zamanda durum

a) Pozitiv diişmeclär

50. Komitet selänneer merkez, bölgä hem erli kuvetlerin .ali;malarini desteklemää çok sayıda milli azınnıkların kultura girişimlerini, onnarın artistik kolektivlerini, milli azınnıkların dillerindä literatüra basılmasını hem kultura kurumlarını (kultura merkezlerini, muzeyleri, teatralarını, bibliotekalarını). Önemli çizgilemää, ani bu girişimnär geçmeerlär ayırı, ama, tersinä, çekerlär büyük merak hem azınnıklar arasında, hem dâ titul milletinin arasında. Komitet sayêr, ki lääzım nişannamaa, ani Moldova için ikitarafılı iş birlii – islää bir kolaylık birleştirmää milli azınnıklarına

verilän destekleri kultura sferasında hem ani kuvetlär savaşêrlar kullanmaa senselâ padişaalıkların iş birlii potentsialını, aniki tamannamaa iç milli resursların iisikliini (Bak taa 18-ci st. komentariyi).

51. Ne dokunêr çingenelerâ, Danışma komiteti kanaatlı kaldı o informaşiyadan, angısını kabletti Kultura ministerlii temsilcilerindän onun için, ani çingenelerin artistik zaameti devlet tarafından kableder gerââ gibi destek hem kıymetlendiriler halk tarafından. O fakt, ani çingenelerin kultura hem istoriyası birkaç yıl aaraştırılêr Moldovanın Bilim Akademiyasında, neredâ Milletlârarası aaraştırmaları İstitutun strukturasında şindiki zamanda özel bir bölüm, angısı aaraştırêr bu sferayı, var nasıl nişannansın nicâ bir pozitiv başarı. Var nasıl sade umutlanmaa, ani bu pozitiv gösterişlecek şkolalarda hem, geneldâ, milli azınnıklardan kilşilerâ topluluk tarafından davranışta, hem şindi, hem gelecektâ.

b) Çözülmedik problemler

52. Makar milli azınnıklar, geneldâ, pozitiv nota vererlär hükümetin hak garantiyelerine kultura sferasında, onnar nişannêrlar kimi ayırı oluşlar, açan bu zakonnar tamannanmêrlar lâazım oldu gibi, ayırıcâ erli uurda. Örnek olarak, ukarinnar sayêrlar, ki onnarın kultura dilini hem tradişiyalarını korumasına ilişik devlet tarafından yok çetin politika isteyiş. Onnar nişannêrlar, ani makar onnar Moldova topraanda en büyük sayıda milli grupası, onnarın kultura organizatşiyaları kablederlär devlettän pek az yardım. Gagauzlar, kendi sırasında, pozitiv kıymetlendireräk kuvetlerin çalışmalarını onnarın milli kultura gelişirmäk için, nişannêrlar, ani devlet tarafından yapılan akşiyalara milli azınnıkların kulturalarını desteklemäk için lâazım eklemââ uzun zamannı hem daymalı mehanizmaları. Bulgarlar nişannêrlar, ani bitki yıllarda aktivleşti devlet yardımını.

53. Kişinövda yaşayan gagauzlar sayêrlar, ani islââ olur baş kasabada olsun onnarın bir kultura merkezi.

54. Bununnan barabar çingenelerin temsilcileri danışılêr hükümetâ açmaa Kişinövda bir kultura-üretim merkezi. Hükümet yaptı kimi adımnarı, aniki desteklemââ onnarın artistik zaametlerini, ama çingenelär sayêrlar, ani bu iisiktir, haliz hesaba alarak, ani bu milletin yok senselâ devleti, neredâ toplu yaşêrlar çingenelär.

Rekomendaşiyalar

55. Danışma komiteti sayêr, ani Moldova lâazım adekvatça desteklesin herbir inişiativayı, ani doorulu korumaa hem gelişirmââ milli azınnıkların kulturalarını. Hükümet lâazım götürsün taa kantarlı, nizamnı hem adım-adım ilerleyän politikayı, angısı doorulu desteklemââ ukrain halkın kultura dilini hem adetlerini. Ayırı önemnän lâazım incelemââ hepsi sölenän istekleri kultura merkezlerini açmak için, ayırıcâ çingenelerin speşifikalı arzularını.

ÇERÇEVÄ KONVENTİYASININ 6-CI STATYASI

Kuvetlerin çalışmaları, angıları doorulu kurmaa saburluk hem milletlär arasında karşılıklı annayış

Birinci monitoringin çıkışları

56. Pozitiv kıymetlendirip Moldova topluluundakı genel saburluk hem saygılık atmosferasını, Komitet bildirdiydi kasavetliini, ani devlet (moldovan) dilindä lafedän çokluun hem rus dilindä lafedän halkın arasında yok bir ortak dil. Komitet rekomendat ettiydi kuvetlerä ilerletmää saburluk atmosferasını kuran politikayı hem götürmää intelektual dialogunu, doorulu yapmaa diişimnär dil politikasında hem istoriya programasında, aniki toplulukta olmasın lääzımsız gerginnik.

Şindiki zamanda durum

a) Pozitim diişmeklär

57. Komitet kanaatlan nişannêêr, ani, makar kimi zorluklar kalêrlar, toplulukta gerginnik azaldı, saburluun genel uuru halk arasında gerää gibi üüseldi. İntelektual uurunda karşılıklı annayış ideyaları, toplulukta garmoniyaya varmak, birlik hem Moldova devletinin stabillii oldular birtürlü önemli hem kuvet strukturaları için, hem dä etnik grupaların temsilcileri için.

58. Makar ki durum kızdı latin grafikasını kullanan moldovan şkolaları probleması beterinä, Komitet kıymetlendirdi metedilici gibi Moldova kuvetlerinin çalışmalarını çözmää situaşiyayı Transnistriyada, selämneyeräk vatandaş topluluu temsilcilerin hem kimi devlet strukturalarının (deyelim, Milletlärarası ilişkilär departamentin) hem dä Moldova informaşiya kolaylıklarının inişiativalarını, aniki kurmaa konstruktiv dialog Transnistriyadakı hükümetä baalı olmayan organizaşiyalarlan, da katmaa onnarı milletlär arasında dialog hem karşılıklı annayış zaametinä. Bu konteksttä ayırca nişannaandıydı Moldova milli azınnıkların solidarlı uşaklarlan hem aylelêrlän, angıları savaşêrlar gerçekleştirmää kendi haklarını üüretim sferasında.

b) Çözülmedik problemlar

59. Komitet nişannêêr, ani, makar var pozitiv ilerlemeklär, Moldova topluluu kalêr bölük dil printipinä görä, hem geneldä moldovan milli hem devlet özelliklii sorularında. Bu sorulara bitki yıllarda yaklaşım oldu taa kantarlı, ama hep razgeler sabursuzluk oluşları, angılarını destekleerlär hem kimi kerä kızışturêrlar informaşiya kolaylıkları.

60. Komitet düşüncesinä görä, Transnistriya probleması taa hep ayırca kasavetlendirir, neçinki bu konflikt büyük ölçüdü etkileer bütün Moldova topluluun herbir girişimini, politika uurunda hem başka, sayarak saburluu, milletlärarası iş birliini, padişaalın stabilliiini hem milli suverenitetini.

61. Komitet nişannêêr, ani kimi sabursuzluk üzä çıkmakları hep taa razgelerlär Moldova topluluunda, ayırca bölä zayıf grupalara doorulu, nicä çingenelär hem tradişiya dışındaki din grupaları.

Rekomendațiyalar

62. Komitet sayêr, ani padişaalıkta soțial birliini korumak hem kaavileştirmäk neetinnän, Moldova kuvetleri lääzım ilerlesinnär kursunu geliştirmää karşılıklı saygılı, milletlär arasındaki annayışı hem iş birliini türlü etnik hem dil grupaları arasında, hem yapmaa yapabileceklerini, ani yok etmäâ onnarın aralarında engelleri. Bu konteksttä lääzım üüseltmää üüretim, informațiya kolaylıklarının hem kulturanın rolünü. Taa energiyalı lääzım götürmäâ çingenä diasporasına hem tradițiya dışındaki din topluluklarına ilişik kişilerin integrațiyası için dialogu.

63. Transnistriya sorusunda lääzım özenmäâ konfliktın barışlı, uzun zamannı çözülmäsine, açık hem konstruktiv dialoglan, milletlärarası annayışı temelindä.

İnformațiya kolaylıklarının rolü

Birinci monitoringın çıkışları

64. Birinci Sonucunda Danış komiteti gösterdiydi, ani lääzım kurmaa şartları informațiya kolaylıklarının baamsız çalışması için, ayırmayarak onnarı yayın dili prințipinä görä, hem üüseltmää onnarın rolünü saburluk hem milletlärarası annayışı kurulmasında, bakmayarak onnarın çalışmak uuruna.

Şindiki zamanda durum

a) Pozitiv diişmeclär

65. Ekspertlär kymetlendirdilär informațiya kolaylıklarından profesionalların çalışmalarını koymaa kendi real katkılarını, aniki ilerletmäâ saburluu hem milletlärarası annayışı, ayırıcā nışannayıp proektı, angısını açtı Baamsız jurnalistika merkezi ilkyazın 2004 yılda. Türlü milletlerdän hem padişaalın türlü bölgelerindä yaşayan jurnalistlär kurdular iki dildä (devlet dilindä hem rus dilindä) publikațiya hazırlamaa deyni bir sistema, kultura çeşitliliini hem dialogu desteklemää deyni hem onun için, ani yapmaa monitoring, nasıl aydınadılêr bu sorular baş informațiya kolaylıklarında. Hep butakım, diil çoktan kurulan birleşik dialog için informațiya forumu (“Etnoforum”), halklararası organizațiyaların yardımınan, türlü milli grupalara verer kolaylık doldurmaa boşlukları bu uurda. Ayırıcā, kurulêr interaktiv hem ikidilli Web-site, angısı açık milletlärarası ilişkilär için, hem hazırlanêr bir sıra televiziya programası hep o sorularda, aniki yaydırmaa onnarı topluluk televiziyanın kanallarında.

c) Çözülmedik problemler

66. Danışma komiteti nışannêr, ani var serioz kusurlar onda, nicä informațiya kolaylıklarının çoyu gösterer milletlärarası ilişiklerin çeşitliliini hem devlet uurunda önemli soruların çözülmäsini. İnformațiya kolaylıkları kolverimnerinin analizi verer hak yapmaa çıkış, ani kimi kolverimnär sıkça sebepsiz politikalı hem tarafların birisinä pay tutucu, göstererlär ön fikir hem stereotip, hem milli azınnıklara dooru hem majoritar milletä dooru. Saburluk atmosferasını hem milletlärarası karşılıklı annayışı negativ etkileyän kusurların arasında ölä faktörler,

nicä baş informațiya kolaylıklarında plüarizma, alternativ fikir, kantarlılık hem çeşitlilik olmaması.

67. Komitet gösterer, ani läözım üüselmää informațiya kolaylıklarının toplulukta pozitiv rolünü, çünkü onnar ilişki hem ünegrațiya araçlarıdır, bakmayarak onnarın komunikațiya alanında durumuna hem yayın dilinä. Ayırı önem läözım vermää jurnalistlerin profesional etikasına hem üüselmää onnarın bilinçliini ilişki insan haklarına hem milletlärarası çeşitliliinä. Evropa Sovetinnän birliktä Moldova kuvetleri läözım garantiyalasınar kurmaa läözımın koşulları informațiya kolaylıklarının baamsız hem plüarizmalı çalışmalarına, katarak “Tele-radio Moldova” kompaniyasını.

Politika hem milletlärarası konfliktlä

Şindiki zamanda durum

Çözülmedik problemlar

68. Hükümetin informațiyasına görä, onun elindä yok bilgi, ani milli azınnıklarına doorulu razgeler korkutmak, duşmannık, diskriminațiya hem acımazlık oluşları. Ama, bununnan barabar, Komitet nişannêêr, ani hak korumak organnarı sıkça göstermeerlä annayış milli azınnıklarından kişilerä, angıların çoyu yaşêêrlar zor durumda. Hükümetä baalı olmayan kaynaklar bildirerlä, ani kimi kerä polițiya tarafından⁸ çingenä milletin kişilerinä razgeler diskriminațiyalı davranış, makar ki ofițialca buna baalı daava aalaşması registrat edilmedi. Hep bu kaynaklar göstererlä örnekleri, açan polițiya ofițerleri sert davranêrlar çingenelärän, sayarak karıları hem uşakları.

69. Çin genelärhep taa olêrlar daavalarda diskriminațiya obyektı, neçinki polițiya hem daava instanțiyaları havezsiz yapêrlar soruşturma hem vererlä dooru ceza kararı, eer çingenelerä dooru zakonsuzluk inandırıldıysa, ayırca bu zakonsuzluk yapıldıysa polițiya ofițeri tarafından.

70 Registrat edildi oluşlar, açan çingenelär hem yabancı vatandaşlar haksız arestat edildi hem tutuklandı, hem dä kapanda onnara acısız davranıldı.

71. Komitet sayêr, ani Moldova kuvetleri läözım alsınar läözımın ölçüleri, aniki durgutmaa hak korumak organnarın bölä davranışını, hem merkezä, hem erlerdä. Läözım hertürlü destek vermää, ani sokmaa polițiya praktikasına insan hakları sferasında Evropa standartlarını, bununnan baalı, Komitet selämneer neetleri geçirmää polițiya etikası Kodeksinä diişmekleri hem vermää ona zakon kuvedini.

Rekomendațiyalar

72. Komitet nişannêêr, ani statistika bilgileri olmadı beterinä, pek zor belli etmää sebepli sabursuzluk hem duşmannık göstermeklerini. Bu uurda Moldova läözım yapsın kıyışıklı adımnarı, aniki organizat etmää monitoring bu sferada. Moldova kuvetleri tarafından läözım verilsin bakım proțedurası normalarına uygunluk

---

⁸ Örnek olarak, hükümetä baalı olmayan kaynaklar nişannêêrlar, ani çingenelerin kontrol edilirmiş dokumentleri o moment, açan onnar yaparmışlar eldän satış – gelir kaynaklarının birisi.

garantiyaları, hem poliþiya tarafından, hem dâ baamsız organizaþiyalar tarafından, registrat edilmiş oluşların aaraştırılması için. Proşesin hepsi tarafları lâazım şüpesiz bilsinnâr, ani yapılacak hepsi proşesual işlemneri hem uygulanacak adekvat sankþiyalar.

73. Bununnan barabar lâazım desteklemää insan haklarına saygı göstermesini hem milli azınnıklarına saburlu davranış, ayırzca çingenelerä, poliþiya tarafından, daava instanþiyaları zaamtçileri tarafından h. b.

ÇERÇEVÄ KONVENÞİYASININ 7-CI STATYASI

Politika partiyaları çalışmalarının yuridik çerçeveleri

Birinci monitoringün çıkışları

74. Birinci Sonucunda Danışma komitesi rekomendat etti kuvetlerä üncelesinnâr politika partiyaları çalışmalarının yuridik çerçevelerini, ani dokunêr politika partiyaların⁹ çalışmalarında serbestçä pay almasına hem milli azınnıklardan kişilerinin intereslerini korumasına.

şindiki zaman durumu

a) Pozitiv diişmeklâr

75. Danışma komitesi kanaatlan niřannêr, ani aktiveşti Evropa Sovetinnään dialog Moldova zakonlarının yuridik ekspertizası uurunda, ne dokunêr politika partiyalarına, topluluk-politika akıntılarına, seçim kodeksinä hem başka senselä zakonlarına, ayırzca buna girdi Komitet tarafından maanalar, angıları yapıldılar Çerçevä konvenþiyası tamannanması için birinci monitoringi gerçekteřtiräkän.

b) Çözülmedik problemalar

76. Komitet niřannêr, ani, bakmayarak Evropa Sovetinnän sıkı iş birliinä, ne ilişer Moldova zakonlarının Evropa stabdartlarına uydurmak uurunda, hiç bir dâ beklenän karar çıkarılmadı Moldova Parlamentinin gündeminä.

Rekomendaþiyalar

77. Komitet sayêr, ani politika partiyaları için zakonu kablettiktän sora Moldova kuvetleri lâazım versinnâr garantiya milli azınnıklardan kiřilerä poliitika birlikleri serbestlii Çerçevä konvenþiyasının 7-ci Statyasun uygun olarak (hem bak 15-ci st. komentariyi) .

---

⁹ Politika partiyaları hem topluluk-politika organizaþiyaları için zakon (1991 sentäbrinin 17), doorudulu hem eklemeli 1993 oktäbrinin 19 (№ 1615-XII) hem 1998 sentäbrinin 30 (№ 146-XIV)

ÇERÇEVÄ KONVENTİYASININ 8-Cİ STATYASI

Din serbestlii hem din organizaŕiyaları kurmak haki

Ŗindiki durum

78. Moldova musulmannarın temsilcileri (Moldova musulmannarın ruh organizaŕiyası hem Musulmannarın ruh soveti) bildirdilär zorluklar için, angılarınınan dokuŖtular birkaç yıl geeri, registrat edärkän kendi dinini. Onnarın raportunda niŖannanêr o fakt, ani praktikada bu sorularda isteyiŖlär kısıtlanêr çinovniklär tarafından, sebepleri açıklamadaan, bakmayarak Moldova zakonlarına görä¹⁰ din organizaŕiyaları hem din rituellarını gerçekteŖtirmäk serbestliinä Zakon çerçevesindä hem 2002 yılda yapılan eklemelerä, angıların neeti – kolaylaŖtırmaa registraŕiya proŖedurasını. Bununnan baalı, 2002 yılda Musulmannarın merkez ruh soveti Din sorularında Departamentä karŖı verdi bir daava dilekçesi, angısı bulunêr Moldovanın daavasında, Moldova musulmannarın ruh organizaŕiyası da verdi bir daava dilekçesi İnsan hakları için Evropa daavasına. Ŗindiki zamanda bu soru bekleer incelenmesini¹¹.

79. DanıŖma komitesi niŖannêr, ani bu soruya Moldova bakêr topluluk düzeni korunması hem milli korkusuzluu bakımından. PoliŖiya kuŖkulu gözleder musulman topluluun din slujbalarını, ayırıcı KiŖinövda ilikçilik organizaŕiyalarını. Registrat edildi poliŖiya tarafından duŖmanca davranıŖ (dayma kimnik kontrolü, baskı, korkutmak, administrativ cezası koymak). İç iŖleri ministerlii hem poliŖiya çizgileerlär, ani bu dokunêr sade bölä toplantıların organizatorlarına, ama hiç bürtürlü dokunmêr sıradan topluluk azalarına, dooru çıkararak kendi yaptıklarını, onnar söleerlär, ani dayanêrlar Moldova zakonlarına, angılarına görä devlet läüzüm tanısın dinneri, onnarın organizaŕiyalarını hem çalıŖmalarını.

80. Bununnan baalı, DanıŖma komitetinin ekspertlerindä peydalanêr soruŖ: yok mu sanki aykırılık, biri-birinä uymamak, Zakonun statyasınınan (kultlar için anılan Zakonun 1 St.)¹², angısı verer kolaylık serbestçä tamannamaa din rituellarını, hem tek başına, hem topluluk uurunda, ayırı Ŗekilde hem halkın karŖısında, hem dâ o faktlan, ani halkın karŖısında din adetlerini tamannamak zakonsuzdur, çünkü organizaŕiya registrat edilmemiŖ? Ekspertlerin düŖüncesinä görä, din organizaŕiyalarının yasaklanması için bir tek sebep, angısının läüzümnünü gösterer praktika, var nasıl olsun padiŖaalın koruntuluu, topluluk düzeninä hem cümlä moralinä, saalına korku, baŖka din konfesiyaları temsilcilerinin haklarına hem serbestlerinä zarar.

---

¹⁰ Bak Moldovanın KonstitüŖiyasının hem BaŖ zakonun 31 Statyasını, zakonu № 1220-XV 2002 y. iyülün 12-dän, doorutmaklar hem eklemeklär, Dinnär için zakonu № 979-XII 1992 y. mardın 24-dän.

¹¹ Bak Moldova musulmannarın ruh organizaŕiyasının daavasını Moldovaya karŖı, № 1228/02.

¹² Bak buna benzär daavayı İnsan hakları hem din serbestlii için Evropa daavasında Besarabiya Mitropoliyanın Klisesi Moldovaya karŖı, 2001 y. dekabrının 13, № 45701/99.

Rekomendațiyalar

81. Moldova lääzım kabletsin hepsini yuridik hem adminictrativ önnemeleri, angıları vererlär milli azınnıklardan musulmannara garantiya din serbestlii hem din organizațiyalarını kurmak hakı sebepsiz olan engelsiz hem diskriminațiyasız, Çerçevä konvențiyasının 8-ci Statyasına görä.

Musulman mezarlı düzmää tatarların baş urması için

Birinci monitoringın çıkışları

82. Birinci Sonucunda Danışma komiteti rekomendat etti kuvetlerä bulmaa bu soruya çözüm tatar topluluun temsilcilerine danışarak, aarayıp, bulmaa kolaylık da vermää er Kişinövda musulman mezarlıını düzmää deyni.

Şindiki zaman durumu

Çözülmedik problemler

83. Danışma komiteti çeker kuvetlerin önemini, ani, bakmayarak tatar topluluun tekrar danışmalarına, mezarlık şindiyä kadar düzülmedi, makar ki Kişinövun kasaba başı diil çoktan ortaya çıkardı bir teklif, ama tatar topluluu saydı onu olumsuz.

Rekomendațiyalar

84 Danışma komiteti teklif eder bakmaa Moldova tatarlarının danışmasını taa bir kerä da bulmaa bir çözüm, angısı olur uygun hem kasabanın administrațiyası için, hem tatar topluluu için, da Kişinövda düzmää musulman mezarlıı.

ÇERÇEVÄ KONVENȚIYASININ 9-Cİ STATYASI

Milli azınnıkların informațiya kolaylıklarına yol açıklı.

Birinci Sonucun çıkışları

85. Birinci Sonucunda Danışma komiteti urguladı, ani lääzım garantiyalamaa milli azınnıklardan kişilerin propoşiyalı yol açıklı informațiya araçlarına hem onnarda bulunmak. Komitet rekomendat etti kuvetlerä, ayırıcä erlerdä, desteklemää milli azınnıkların, ayırıcä az sayılı grupaların, nicä çingenelär, dillerini nkullanılmasını yayın araçlarında.

Şindiki zamanda durum

a) Pozitiv diişmeclär

86. Özel elektronik informațiya araçların Moldovada gelişmesi milli azınnıklar

için açtı eni kolaylıklar kullanmaa informaşıya akıntısını hem bu komtekttä kullanmaa onların dillerini erli hem merkez uurunda. Yaklaşık 150 özel radostanşıyadan hem televizıya kanallarından onbeşı translat edeıler programaları milli azınnıkları için hem kimileri onnardan yapêrlar bunu onların dillerindä. Bu kanalların transläşiyası götürüler kimi milli azınnıkların toplu şekildä yaşayam teritoriyalarında: rusların hem gagauzların (birkaç özel radio hem telekanal Gagauziyada, “Tele-radio Gagauziya” topluluk kanalınnan bir sırada); bulgarların (Tarakliyada hem Gagauziyada); ukrainnarın (Kişinövda, Belıtta hem Edineş rayonunda); poläkların (Belıtta); çingenelerin (Sorokada). Milli azınnıklar temsilcilerin çoyunun var kolaylı siiretmää hem seslemää yabancı padişaalıklar kompaniyaların programalarını (Rusiyanın hem Ukraynanın), angıları retranslat edilerler Moldovada.

87. Toppluluk televiziyası hem radiosu ilerleerler yaymaa milli azınnıkları için speşifikalı temalarda Respublikanın bütün teritoritasında onların ana dillerindä: ukrainca, gagauzça hem bulgarca – 30 minut haftada; çiftıça (idiş) hem çingeneycä – 30 minut ayda. Bundan başka, topluluk kanalları çıkarêrlar 30 minutluk kolverimneri rus dilindä iki kerä ayda hem her ay iki dilli kolverim blokları moldovanca hem rusça. Komitet nişannêr, ani hepsi bunnar yardım edeıler birleştirmää milli azınnıklarını bir devletin çerçevesindä. Bu programaları çıkarêrlar profesional komandaları, angılarına girerler türlü milli azınnıkların temsilcileri, hem hepsi televizıya transläşiyalarına yapılêr devlet dilindä subtitra. Milli azınnıkların temsilcileri girer Toppluluk radio hem televizıya kompaniyasının Gözledici sovetinä hem Yayın Sovetinä.

88. Ne dokunêr milli azınnıkların basımnara hem periodika organnarına, onnar çıkêrlar ukrain, gagauz, bulgar hem poläk dillerindä hem dä rus dilindä tiparlamak çıkarêrlar gagauzlar, çiftıtlar, azeriler hem ruslar.

b) Çözülmedik problemler

89. Nişannayarak şüpesiz başarıları ukrainnarın hem ukrain dilinin informaşıya araçlarında bulunmasını, Komitet çeker kuvetlerin önemini, ani onun adına kesilmeer ukrain diasporasından yalvarmaklar zeedelemää ukrain dilindä ölä dä kısa (5-7 minut) programaların sayısını. Ayırı önem lääzım vermää bu sorulara erli uurda. Komitet nişannêr, ani ofişıal kişilerin düşüncesinä göre yayın araçlarının dolayındakı situaşıya kaynaklanmêr ondan, ani erlerdä yok politika isteyişı, ama taa çabuk çıkêr jurnalistlerin hazırlamasından hem lääzım olduu kadar finans edilmemesindän.

90. Geneldä, milli azınnıkların temsilcileri sayêrlar, ani şindiki programaların kalitesi hem yayın kaplamı onların isteklerini kanaatlamêr. Ayırıda bu dokunêr az sayıda milli azınnıklarına: ermenilerä, azerilerä, tatarlara, poläklara, litovlara h. b. Ne donunêr basım organnarına, onların sayısı finans ediler özel fondlar tarafından hem çıkêrlar onnar düzensiz, kimileri kapanêrlar bilä, açan kesiler finans etmekler.

91. Milli azınnıkların dillerini kullanması şindiyä kadar baalı finans etmesinä, politika intereslerinä hem jurnalistlerin profesionalizma uurunna, devlet dili hem rus dili sä informaşıya araçlarında kaplêrlar taa çok er.

Rekomendațiyalar

92. Komitet sayêr, ani kendi ekonomik kolaylıkları çerçevesindä Moldova lâazım ilerlesin stimulat etmää hem geliştirmää informațiya araçlarını türlü milli azınnıklar dillerindä, hem merkezdä, hem erlerdä. Ayırı önem lâazım göstermää ukrainnara hem az sayda topluluklara hazırlamaa jurnalistleri hem efir verilmesinä, neçinki onnar şindiyä kadar sayêrlar, ani onnar kabletmeerlär paylarına düşeni.

ÇERÇEVÄ KONVENTİYASININ 10-CU STATYASI

Dil politikasının gelişmesi

Birinci Sonucun monitoringi

93. Birinci Sonucunda Danışma komitesi, konstatat etti, ani dillerin kullanılmasını Moldovada regulat edärdi 1989 yılda kabledilän Zakon, angısı hiç diişilmedi baamsızlı bildirdiktän sora. Kuvetlerä rekomendat edildi uygun yapmaa o zakonu Çerçevä konventiyasının hallarına hem 2001 yıldakı Milli azınnıkları için Zakona.

Şindiki zamanda durum

a) Pozitiv diişmeklär

94. Milli azınnıkları için Zakonu praktikada kullanarkan, Moldova geçirdi diişirmäk bir sıra zakonnara, angıları reglamentat ederlär dillerin kullanılmasını kimi soțial-ekonomik yaşamasında, aniki uygun yapmaa onnarı bu Zakona. Butakım, şindiki zamanda yuridik kişilerin var hakı kullanmaa rus hem/eki devlet dilini bu sferalara dokunan dokumentlerdä. Bu, başka faktorlarlan bir sırada, lâazım getirsin ona, ani milli azınnıklara ilişik kişilär taa aktivcä katılsın soțial-ekonomik yaşamasına.

95. Komitet selämneer Moldova kuvetlerinin çalışmaklarını, angıları doorulu iileştirmää devlet dilini üüretmää etişmiş insannara hem yok etmää devlet izmetçilerin arasında ön fikirleri, angıları peydalanardı ileri moldovanca-rusça bilingvizması için.

b) Çözülmedik problemler

96. Komitet nişannêr, ani, makar rus dilinin statusunu tanımak için moratoriy bildirildi 2002 yılda, dillär için Moldovanın politika çevrelerindä ilişkilär hep taa belli edilmedi. Bunuunan bir sırada yapıldı kimi adımnar kıymetlendirmää dil situațiyasını padişaalıkta hem tanındı, ani lâazım iileştirmää şindiki zakonnarı. Bundan zeedä, benzeer, ani dillär çalışması için Kompleksli devlet programasını geliştirmää deyni tekliflär hazır hem dönerlär türlü kuvet uurlarında. O faktı, ani şindiki bu tekliflerdä dartışmalar geçiriler taa geç zamana, var nasıl açıklamaa dolaşık politika durumu sebebinnän. Komitet sayêr, ani bu situațiya var nasıl olsun

baalı regional dillär hem milli azınnıkların dilleri için Evropa Hartiyasının beklenilän ratifikaçıyasına, angısı da hep ölä isteer bu sorularda olsun ii annaşılır pozițiya.

Rekomendaçıyalar

97. Komitet sayêr, ani kuvetlär läözım saalasınnar praktikada zakonnarın tamannanmasını hem kursunnar şartları milli azınnıklarından kişilerin taa efektif kullanması için, Çerçevä konvençıyasına uygun. Bu konteksttä onnar läözım korusunnar kantarlı davranışı bu soruyu çözmektä, hesaba alarak ilgili tarafların ayırıcı duygunnuunu Moldovadaki dil situaçıyasına yaklaşmakta. (Hem bak 6-cı st. komentariyi).

Administrativ organnarınnan ilişkilerdä milli azınnıkların dillerini kullanmak

Birinci monitoringın çıkışları

98. Birinci Sonucunda Danışma komiteti rekomendat etti belli etmää milli administrativ organnarınnan ilişkilerdä azınnıkların dillerinin kullanmak sınırını.

Şindiki zamanda durum

Çözülmedik problemler.

99. Kendi birinci Sonucundan sora hiç birtürlü eni adım bu soruyu çözmektä Komitet registrat etmedi.

100. Komitet nişannêr, ani praktika uurunda kuvet organnarınnan ilişkilerdä rus dili kullanılêr devlet dilinin yanısora geräa gibi geniş şekildä, milli azınnıkların dilleri dä ya hiç kullanılmêrlar, ya da pek kısıtlı. Milli azınnıkların temsilcileri aalaşêrlar, ani kuvet organnarı sıkça kullanêrlar administrativ blankları sade devlet dilindä hem cuvap vererlär danışannara moldovanca, kâr soru verildiysä başka dildä. Ukrain diasporası temsilcileri diil çoktan bildirdilär Komitetin ekspertlerinä, ani ukrainnar arasında ortaya çıktı tendençıya administrativ organnarınnan ilişkilerdä ayırmaa ukrain dilini.

Rekomendaçıyalar

101. Danışma komiteti sayêr, ani kuvetlär läözım diiştirsinär şindiki durumu, hem hak bakımından, hem dä praktika bakımından. O rekomendat eder kabletmää läözımnı ölçüleri, angılar vereceklär garantiya tamannamaa Çerçevä konvençıyasının 10-cu st. 2-ci paragrafını, hesaba alarak aktual istekleri hem hepsi ilgili taraflarlan kooperacıyada.

ÇERÇEVÄ KONVENTİYASININ 12-Cİ STATYASI

Kulturaların aralarındaki ilişkilär nicä üüretim aspekti

Birinci monitoringin çıkışları

102. Birinci Sonucunda Danışma komitesi nişannadıydı nicä pozitiv, Moldova kuvetlerin özenmesini korumaa milli azınnıkları üüretim sferasında, da kanaatlan urguladardı kuvetlerin isteyişini, angısı gösterildi türlü etnik grupaları arasında üüretim proşesindä polikultura karakterini hem kultura diişimini, bakmayarak pek kısıtlı kolaylıklara bu sferada.

Şindiki zamanda duru

a) Pozitiv diişmeklär

103. Komitet nişannêêr, ani Moldova üürenicileri tanışêrlar insan haklarınnan hem saburluk ruhunnan devlet hem hak temelleri uroklarında şkolalarda hem hakın baş prinçiplerinnän lişeylerdä. Üüretim polikultura karakterini geliştirmek neetinnän, Üüretim merkezindä tiparlandı bir üürenmek kiyadaı literaturada, nereyi girdi türlü etnik grupalarına ilişik yazıcıların yaratmaları hem angısı 15 şkolada aprobaşıya yapılmasından sora ilerlendi Üüretim ministerliinä kaavilenmek için da rekomendat edilecek Moldovanın hepsi şkolalarına.

104. 2002-2003 üürenmek yılından başlantı şkolalar programalarına milli azınnıklar için geçirildi bir mutlak predmet “Halkın istoriyası, kulturaları hem tradişiyaları”¹³ 2003-2004 üürenmek yılından başlayarak bu predmet girecek orta şkolanın üürenmek planına 5 klastan 9 klasa kadar.

105. Milli azınnıklara dokunan başka proektlerin arasında Komitet nişannadı romnarın istoriyasına, kulturalarına hem dilinä ilgili bitki aaraştırmaları, angıları yapıêrlar Moldova Bilim Akademiyasının milletlärarası aaraştırmalar İstitutunda (bak taa 5 st. komentariyi). Bununnan barabar, akademik topluluu nişannêêr romnara ilişik monografıyaların hem aaraştırmaların basımında hem yayınanmasında zorluklar, angısının sebebi material araçlarının yokluu hem devlet tarafından lääzımnı kadar verilmeyän destek.

b) Çözülmedik problemalar

106. Komitetin düşüncesinä görä, milli azınnıkların kulturaları, istoriyası hem tradişiyaları için informaşıya moldovan şkolalarında kalêr sınırlı, anılan inişiativalar da peydalandı diil çoktan hem onnar isteerlär taa energiyalı çalışma hem adekvat kaynak onnarı gerçekleştirmää deyni.

---

¹³ Predmet, angısı adlı milli azınnıkların (bulgarların, gagauzların, rusların, ukrainnarın h. b.) istoriyasına, kulturalarına hem tradişiyalarına

Rekomendațiyalar

107. Eni predmetlerin üüretim kalitesini saalamaa deyni, lääzım pek hızlı hazırlamaa hem daatmaa uygun şkola kiyatlarını, üürenmāk plannarını hem metodikalarını, hazırlamaa üüredici. Bu maanada ikitarafli iş birlii hem halklararası yardımını vererlär kolaylık doldurmaa milli uurunda kaynak iisikliini.

108. Ayırı önem lääzım vermää, aniki gösterilsin Moldova topluluun çokmilletli tabiatı üürenmāk kurslarında hem başka predmetlerdä yardımcı kiyatlarda hepsi üürenicilär için, bakmayarak, doorulu mu onnar milli azınnıkların osa majoritar halkına mı. Bununnan birliktä, şkolaların çalışmaları üüretim, artistik yaratması hem halk kültürası sferalarında lääzım olsunnar polikultura karakterli hem geliştirsinnär karşılıklı interes hem dialog, kursunnär sıkı ilişkilär türlü milletlerin uşakları arasında.

İstoriyadaki üürenmāk kiyatların içindeli

Birinci monitoringın çıkışları

109. İstoriya üüretimindä diişimnär, angıları için Hükümet haberledi 2001 yılın bitkisindä, kaynakladı yanvarda 2002 yılda Moldova topluluunda büyük gerginnik. Sitaıyayı doorutmak için hep o yılın ilkyazın bu ölçülerä ilişik bildirildi moratoriy. Birinci Sonucunda Danışma komiteti teklif bu duygulu sorunun çözümünä yaklaşmaa kantarlı hem sayıkladı, ani lääzım danışmaa hepsi ilgili taraflara.

Şindiki zamnda durum

a) Pozitiv diişmeklär

110. Bu periodtan başlayarak, kuvetlär çeketilär hazırlamaa eni üürenmāk kiyatlarını Evropa Sovetinnän birliktä, neetleneräk göstermää predmetä dooru polikultura yaklaşması hem bununnan konsolidat etmää ayırı moldovan özelliini. Hükümet kurdu speşial bir komisiya, aniki çalışmaa şkolada üüretim içindeli hem metodologiyası için. Danışma komitetin informațiyasına görä, üürenmāk kiyatlarının hazırlanması bitti da kuvetlär neetlenerlär geçirmää onnarı 2005-2006 üürenmä yılın planına.

b) Çözülmedik problemalar

111. Danışma komiteti nuşannêr, ani onun elinä geçän informațiyaya görä, şindiki zamanda Moldova şkolalarında kullanılan istoriya üürenmāk kiyatlarının kulturalararası doldurulması yoktur. Bu yaptırêr çıkış, ani eni üürenmāk kiyatlarının potenşial geçirilmesi şüpelidir.

Rekomendațiyalar

112. Evropa Sovetinin görgüsünä dayanarak, Moldova kuvetleri läözım garantiyalasınar, ani eni üürenmäk kiyatları obyektivcä göstereceklär padişaalın istoriyasını hem izmet edeceklär kaavileştirmää karşılıklı annayışı hem saburluu. Açan istoriya üürenmesinä gerçekleştirilecek eni yaklaşım, kuvetlär läözım göstereceklär maksimum kuşkuluk, aniki kaavilemää topluluun birliini hem etnik grupalar aralarında dialogu.

Üretim kabletmää yol açıklı birtakım kolaylıklar. Romnarın uşaklarının üretimi

Birinci monitoringın çıkışı

113. Birinci Sonucunda Danışma komitesi rekomendat etti kuvetlerä garantiyalamaa, ani hepsi milli azınnıklar, sayarak az sayıda hem onnarı, angıların yok destää istoriya vatanından, kabledeceklär birtakım, onnarın bakımına görä, katkı üretim proşesininin gelişmesinä. Ministrular Komitesi Çerçevä konvenşiyasını Moldovada tamannamak için kendi Rezolüşiyasında çizgilärdi, ani läözım yapmaa konsultaşiya milli azınnıklar temsilcilerinnän o neetlän, aniki taa ii annamaa üretim sferasında onnarın isteklerini.

Şindiki zamanda durum

a) Pozitiv diişmeclär

114. Kuvetlär ilerleerlär çalışmalarını iileştirmää situaşiyayı, angısı ilişik milli azınnıkların üretimä birtakım kolaylıklarına, ayrıca o payda, ani dokunêr özel üüredici hazırlamasına hem dâ üürenmäk kiyatlarının hazırlanmasına hem tiparlanmasına, sayarak istoriya vatannarınnan ikitaraflı iş birliini.

115. Kuvetlär başladılar taa annayışlı bakmaa çingenelerin kasavetlerinä hem ilerledilär eni inişiativalarlan iileştirmää situaşiyayı üretimdä. Devlet raportu gösterer, ne girişimnär yapıldı merkez hem erdli kuvetlär tarafından, aniki kolaylaştırmaa rom uşaklarının integratşiyasını türlü uurlarda şkola sistemasına. Burayı girer aylelerä soşial-ekonomika yardımını hem dâ ölä speşial inişiativalar, nicä üüsek üretim kurumlarına girmäk için kvotalar.

116. Danışma komitesi selämneer o faktı, ani şindiki zamanda Moldovanın universitetlerindä üürenerlär yakın 40 genç rom, hem umut eder, ani bu iileştirecek romnarın üretim sitiaşiyasını.

b) Çözülmedik problemler.

117. Milli azınnıkların temsilcileri nişannêrlar, ani üüredicileri hem üürenmäk kiyatlarını hazırlamak için verilän kaynaklar karşılamaêrlar istekleri. Ne dokunêr üürenmäk kiyatlarına, onnarın iisiklii – o bütün Moldovanın üretim sistemasının hem hepsi moldovan aylelerin probleması, neçinki analar-bobalar läözım ödesinnär

yıllık üürenmāk kiyatlarının kirasını, bu da çoyu için, aylelerin zor material durumnarı beterinä, olêr bir may çözülmäz problema.

118. Bakmayarak yapılan çalışmalara, çingenelär taa hep dokuřêrlar büyük problemlarlan üüretim sferasında. Zor material durumu aylelerdä hem şkolalarda, neredä yok baare minimal koşullar üürenmāk için hem türlü yaşta uşaklar üürenerlär bir klasta, sıkça kitaplarsız, rom uşaklarının bütün izolätiyası, açan onnar yařêrlar çingenä küülerindä başka erleřmelerdän uzakta, kvalifikaçiyalı üüredicilerin olmadı hem başka faktorlar zorladêrlar anaları-bobaları hem uşakları kaybetsinnär inannarını üüretimä. Elerdä destek olmadı için uşakların çoyu hiç gitmeerlär şkolaya, kaçıreler çok urok, üürenerlär kötü, hem bundan kaynaklanêr o, ani çingenä halkının arasında büyük gramotasızlık uuru. Bu problemalar yapêr taa beter çingenelerin izolätiyasını hem iisilderlär onnarın şanslarını katılmaa padişaalın topluluk, politika hem kultura yaşamasına.

Rekomendaçiyalar

119. Komitet sayêr, ani üüredici hem üürenmāk kiyadı hazırlak probleması läüzım çözülsün ilk sırada. Bakmayarak kısıtlı kaynaklara, kuvetlär läüzım yapsınnar bu uurda çalışma, kullanarak halklararası yardımı çekmāk kolaylıını.

120. Ne dokunêr çingenelerä, läüzım çalışmaa kıyışıklı hem uygun ekonomikanın, saalık korumasının h. b. herbir uurunda, aniki çözmäa problemayı köktän, da saalamaa çingenä uşaklarına bütün kıymetli üüretimä yol açıklı. Läüzım ölçülär üüseltmäa bilinçlii, hem aylä uurunda, hem dä şkolada, aniki nekadar taa hızlı integrat etmäa uşakları üüretim sistemasına.

Devlet dili üüredilmesi

Birinci Sonucun çıkışları

121. Birinci Sonucunda Danışma komiteti gösterdi, ani milli azınnıklardan kiřilär arasında devlet dilini bilmāk alçak uurdaydı hem üüselärdi pek yavaş. Kuvetlerä rekomendat edilärdi ilerletmäa işi bu uurda.

şindiki zamanda durum

a) Pozitiv diiřmeclär

122. Kıymetlendirip situaçiyayı, Moldova ikiledi çalışmalarını popularizat etmäa devlet dilini hem onun üürenmesini milli azınnıklardan kiřilär tarafından, bu sayıda halklararası programalar aşırısı görgü almak hem finans yardımı řekilindä. Bu konteksttä hazırlandı hem tiparlandı sözlüklär hem üürenmāk kiyatları uşaklar için hem büüklär için, angıları ilişik milli azınnıklara, hem dä hazırlandı original üüretim metodikaları. Aylelär bilinçli annadılar, ani devlet dilinin üürenmesi önemli padişaalın birlii için hem onnarın uşaklarının gelecektä soçial-ekonomika integratıyası için. Bununnan var nasıl açıklamaa, ani zeedelener milli azınnıklardan kişilerin sayısı, angıları ayırêrlar devlet dilini üüretim için.

b) Çözülmedik problemler

123. Bakmayarak pozitif kıpırdamaklara, milli azınnıklar nışannêêrlar devlet dili üüretimnin alçak uurunı, angısı kimi bilgilerä görä baalı ona, anı yok üürenmäk kiyatları hem üüredicilər, angıları birtakım bilerlär hem devlet dilini, hem uygun bir milli azınnın dilini. Bu konteksttä milli azınnıkların temsilcileri söledilär arzularını, aniki kvalifikaçıyalı kadrılar topluluk içindä üüretsinnär devlet dilini dä.

Rekomendaçıyalar

124. Moldova läözım incelesin situaçıyayı hem kabletsin uygun ölçüleri, aniki iileştirmää üüretim kalitesini, bu sayıda aarayarak başka yolları kaynakların enidän bölünmesi için.

ÇERÇEVÄ KONVENTİYASININ 14-CÜ STATYASI

Milli azınnıkların dillerini üürenmäk için yol açıklı

Birinci monitoringın çıkışları

125. Birinci Sonucunda Danışma komitesi teklif etti bulmaa balanslı bir cevap milli azınnıkların dil sferasında speţifikalı isteklerinä.

Şindiki zamanda durum

a) Pozitiv diişmeklär

126. Moldova Respublikası ilerlerleder çalışmalarını vermää milli azınnıklara birtakım kolaylıklar üürenmää ana dillerini¹⁴ hem/eki üürenmää bu dillerdä. Makar rus, ukrain, gagauz hem bulgar uşaklarının var kolaylıkları üürenmää ana dillerini genel üüretim şkolalar programaları çerçevesindä, sayı bakımından isteklär taa hep küçük (4 üürenici 5-tän). Başka milli azınnıkların uşakları (ermenilər, azerilər, litovlar h. b.) üürenerlär kendi dillerini bölä denilän “pazar şkolalarında”. Kuvetlär ilerleerlär desteklemää “pazar şkolalarını”, angıları sayılêrlar topluluk üüretimnin ayırılmaz bir payı hem vererlär uşaklara kolaylık diil sade ana dilini üürenmää, ama kabletmää informaçıya kendi topluluun istoriyası, kulturası hem adetleri için.

127. Ne ilişer üüsek üüretimnä, Danışma komitesi selämneer avtonimiya kuvetlerinin inişiativasına görä Gagauziyada Komrat devlet universitetinin açılmasını hem bununnan birliktä Tarakliyada Devlet universitetinin açılmasını bulgar obşçinasının inişiativasına görä hem dä rayon hem merkez kuvedi organnarı hem Bulgariya Respublikası yardımınnan. Bakmayarak buna, şindilik, bu

---

¹⁴ Ukrain dilini predmet olarak üüreniler 52 şkolada, gaguz dili – 52 şkolada, bulgar dili – 34 şkolada, poläk dili – bir şkolada, çıfit dili – iki şkolada, nemţä dili – bir şkolada, rus dilki – genel üüretim programasında mutlak dildir.

kurullarada üretim yapılêr rus dilindä. Danışma komiteti umut eder, ani vakit geçtikçä bu üretim kurulları hazırlayabilecekler kvalifikaşiyalı üreticileri, angılar götürebilecekler üretimi milli azınnıkların dillerindä baare kimi predmetlerdä. Şindiki zamanda bölä üreticiler herbir dildä hazırlanêrlar Kişinövun birkaç üüsek üretim kurulunda hem uygun bölgelerdä. Bundan zeedä, yapılêr efektif ikitaraflı iş birlii bu sferada Bulgariya, Polşa, Rusiya, Türkiyâ, Ukraina h. b. devletlêrlän.

b) Çözülmedik problemler

128. Milli azınnıkların çoyu sayêrlar, ani bu sferada işlerin durumu ii diildir, hem bildirerler, ki etişmeer öğrenmek kiyatları hem kvalifikaşiyalı üreticiler.

129. Başka milli azınnıkların dillerinä bakarak, şindiyä kadar hep yok kolaylık öğrenmää Moldovada romnarın dilini, ne genel üretim şkolası çerçevesindä, ne dâ pazar şkolalarında. Kuvetler tarafından diil çoktan bilim araştırmaları uurunda yapılan çalışmalar lâazım versinnär bölä üretim için kolaylık.

Rekomendaşiyalar

130. Moldova lâazım garantiyalasın milli azınnıkların dillerini öğrenmek için kiyatlarına yol açıklını hem üretici hazırlanmasının adekvat uurunu. Ayırı önem lâazım vermää o millet azınnıkların temsilcilerinä, angıları kabletmeêrlar yardım senselä devletlerdän, deyelim: çingenelerä.

Milli azınnıkların dillerindä üretimin yol açıklı

Şindiki zamanda durum

a) Pozitiv diişmeêrlar

131. Komitet nişannêêr, ani, geneldä, Moldova Respublikası kuvetleri kayıl olêrlar o inişiativalarlan, angıları baalı milli azınnıkların dillerini, üretim dili olarak, kullanmasına¹⁵. 2003-2004 öğrenmek yılında onsekiz klasta üretim yapıları ukrain dilindä, altı klasta bulgar dilindä, dört klasta poläk dilindä. Komitet elindä var informaşiya, ani milli azınnıkların dillerindä programalar hazırlandı hepsi üretim uurları için I-dän XII klasa kadar, öğrenmek kiyatları şindilik tiparlandı hem daadıldı I-X klaslar için, hem şindi gider iş o uurda, aniki etiştirmää uygun öğrenmek kiyatları X, XI, XII klaslar için.

c) Çözülmedik problemler

132. Komitetin düşüncesinä görä, milli azınnıkların dillerininin üretim dili olarak kullanması, rus dilini saymayarak, hep taa sınırlıdır, ayırıcı şkoladan öncä üretimdä, neredä milli azınnıkların dilleri pek siirek razgeler (ukrain dili 2003-

¹⁵ Üretim ministerliin bilgilerinä görä (oktabri 2004), 560 000 öğrenici giderler Moldovanın şkolalarında, onların arasında 445000 giderler 1129 devlet dilindä üretimnän. Respublikada 200 şkola üretirler rus dilindä, 3 şkola – ukrainca, 4 – bulgarca hem dâ 100 ikidilli şkola yapêrlar üretim moldovanca hem rusça.

2004 üürenmāk yılılnda hepsi üüenicilerin arasında 0,06 %). Sade iki dil kullanılêr başlantı hem orta şkolalarında – devlet dili hem rus dili.

133. Komitet sayêr, ani işlerin bölä durumu göstermeer Moldova Respublikasının millet bakımından real resimini. Ama, dooruluk için, lääzım sölemää, ki o nişannêr, ani **milli azınnıklardan kişilerin ana dillerindä üüretim istekleri alçak uurdadır**. Makar aylelär isteerlär, ki onnarın uşakları bilsinnär ana dilini hem üürensinnär onda, onnar yok nasıl hesaba almasınnar o zorlukları, angılarınnan onnarın uşakları var nasıl karşılaşsınnar gelecektä: resurslar, üüretim süreklili, akademik üüetimi kolaylı hem bundan sora iş bulabilmāk. Onuştan onnarın seçimi taa sık düşer rus dilindä eki devlet dilindä üüretimä.

Rekomendaşiyalar

134. Komitet rekomendat eder kuvetlerä almaa ölçüleri, aniki gerää gibi üüseltmää milli azınnıkların dillerindä üüretim kaplamını, isteklerinä uygun olarak, hem kullanmaa lääzımın araçları onun kalitesini saalamak için. Ayırı önem lääzım vermää çokdilli üüetimin eni metodikalar hazırlanmasına, aniki üüredicilär hem üüenicilär başarılı uydursunnar kendilerini Moldovada kurulan speşifikalı situaşiyaya.

ÇERÇEVÄ KONVENTİYASININ 15-Cİ STATYASI

İnstitüşional tarlası hem konsultaşiyalar

Birinci monitoringın çıkışları

135. Birinci Sonucunda Danışma komiteti rekomendat etti Moldova kuvetlerinä genişetmää görüşmelär hem konsultaşiyalar sferasını milli azınnıklarından kişilärlän, taa aktiv girmää doorudan dialoga herbir etnik grupasını temsil edän organizaşiyalarlan.

Şindiki zaman durumu

a) Pozitiv diişmeclär

136. Komitet nişannêr, ani Moldova Respublikası ilerleer vermää milli azınnıklardan kişilerä uygun koşulları topluluk yaşamasının türlü sferalarında. Milletläarası ilişkileri Departamentinin çalışmaları (buradan ileri dooru Departament) kabletti islää nota milli azınnıklar tarafından. Departamentin lääzım olsun haberi hepsi problemalar için, angıları baalı milli azınnıklarına, onun borçlarına girer organizat etmää erli kuvetlerin buluşmaklarını milli azınnıklar temsilcilerinnän hem ayırı vatandaşlarlan, vatandaşların petişiyalarını incelemää hem/eki kompetent organnara vermää, zarar görenneri kabletmää hem üüsek hükümet organnarınnan buluşmakları organizat etmää¹⁶. Departament aktiv yapêr iş birlii Milli azınnıkları işlerindä koordinatşıya sovetinnän.

137. Komitet taa nişannêêr nică bir pozitiv fakt, ani hükümet götürdü aktiv konsultaşiyaları milli azınnıkların temsilcilerinnän o vakıt, açan hazırlanardı ölä önemli zakon, nică Milli politikası için zakon, hem katardı onnarı Moldovadaki konstituşiyaya reformasında dartışmalara.

138. Hesaba alarak Danışma komitetinin nişannamaklarını, angıları yapıldı birinci Sonucun 16-cı Statyasında, läüzım sölemää eni Devlet önderlemesi zakonu için¹⁷, angısı enidän getirdi erinä padişaalın bölünmesini taa ufak administrativ birimnerinä – rayonnara, ani diiştirdilär orta uurda bölgeleri. Bu Zakon oldu önemli bir başarı milli azınnıkları korumak işindä, bakmayarak ona, ani kimi onun halları karşı giderlär erli avtonomiyanın intereslerinä. Konstituşiyaya görä küü kurmak için läüzımını halk sayısının iisildilmesi, verdi yol genişletmää milli azınnıklardan kişilerin erli uurda önemli olan topluluk işlerinä katılmak kolaylıklarını.

b) Çözülmedik problemler

139. Milli azınnıkların kimi temsilcileri nişannêêrlar, ki ikinci Devlet raportunu hazılamak zamanında Koordinatşiya Sovetinin milli azınnıklar organizatşiyalarinnan yoktu individual yaklaşımı. Onnar urgulêêrlar, ani, makar milli azınnıkların çoyuna verildiği haber Raportun bitnik versiyası için, o daadılmadı hepsi ilgili kişilerä.

Rekomendaşiyalar

140. Komitet rekomendat eder kuvetlerä danışmaa milli azınnıklara, kurarak doorudan dialog onnarı temsil edän organizatşiyalarlan.

Milli azınnıkların devlet işlerinä efektifli katılması

Birinci monitoringın çıkışları

141. Birinci Sonucunda Danışma komiteti rekomendat etti hükümetä yapmaa danışmak hepsi ilgili taraflarlan hem belli etmää yolları, nasıl aktiv katmaa devlet işlerinä milli azınnıklardan kişileri, ayırıcı az sayıda grupaları, nică çingenelär.

a) Şindiki zamanda durum

142. Komitet kanaatlan nişannêêr, ani milli azınnıklardan kişilär, ilerleerlär pay almaa Moldova ropluluu yaşamasında, ayırıcı erli uurda. O rayonnarda, neredä yaşêêrlar taa zeedä milli azınnıklar, onnarın temsilcileri var sečilän organnarında, deyelim, Gagauziyada – avtonomiya statuslu administrativ-teritorial kurumunda. Genel milli uurda läüzım nişannamaa o faktı, ani üüsek zakon kabletmäk organında – Parlamenttä – deputatların çoyu milli azınnıkların temsilcileri¹⁸. Bununnan baalı Danışma komiteti dayanêr 7-ci Statyanın komentariyinä.

c) Çözülmedik problemler

¹⁷

¹⁸ Parlament Sekretariatının ofişial bilgilerinä görä 101 azadan 44 kendileri sayêrlar, ki ilişki milli azınnıklarına

143. Komitet nişannêr, ani milli azınnıklardan kişilär az temsil adili ayırıcı bölä strukturalarda, nicä Yustițiya ministerlii hem Korunmak ministerlii.

144. Çingenelerin devlet önderlemesinä katılması taa hep pek küçük. Erli uurda onnara sade danışêrlar o sorularda, angıları onnara dokunêr, ama katmêêrlar onnari karar almak proşesinä. Çingenä obşçınanın temsilcileri yok orda bilä, neredä onnar halk sayısı tarafından çoklukta, da administrativ strukturalarına onnarın katılması sınırlıdır. Başka taraftan, läüzım selämnemää, ani çingenä halkının kimi temsilcileri var Moldovanın politika arenasında.

145. Danışma komitesi selämneer onu, ani çingenä obşçinasında biraz aktivleşti hükümetä baalı olmayan organizatıyaların çalışmaları hem diil çoktan kurulan bir grupa, angısına verildi etki götürmää kuvetlärlän görüşmeleri bütün obşçınanın adından – Romnarın görüşmäk grupası (bak 4-cü st. komentariyi). Danışma komitesi umutlanêr, ani kuvetlärlän konstruktiv hem uzun zamannı iş birlii gelişecek diil sade bu formatta, ama başka türlü dä. Komitet annêr, ani çingenä azınnına ilişik insan resursları hem logistika, pek sınırlıdır onun için, ani saalamaa devlet strukturalarında onnarın bulunmasını.

Rekomendaçıyalar

146. Komitet sayêr, ani kuvetlär läüzım danışsınar milli azınnıkların temsilcilerine, aniki belli etmää yolları, nasıl ileeri dooru da zeedelemää onnarın katılmasını devlet işlerinin çözesinä, ayırıcı bu ilişer onnarın administrativ strukturalarında bulunmasına.

147. Merkez hem erdeki kuvetlär läüzım adekvatlı katsınar çingenelerin temsilcilerini çingenä obşçinasına dokunan problemalarının çözümesi için karar almak proşesinä. Onnar läüzım zeedelesinnär finans hem tehnika yardımını çingenelrä, aniki onnarın istekleri işidilsin deyni.

ÇERÇEVÄ KONVENTİYASININ 18-Cİ STATYASI

İkitaraflı annaşmaklar

Birinci monitoringın çıkışları

148. Birinci Sonucunda Danışma komitesi selämnedi o faktı, ani Moldova imzaladı bir sıra annaşmak milli azınnıkların haklarını korumak için hem rekomendat etti kuvetlerä saalamaa onnarın tamannanmasını.

Şindiki zamanda durum

Pozitiv diişmeklär

149. Moldova Respublikası milli azınnıkların haklarını korumak için bir sıra ikitaraflı annaşmakların bir tarafıdır. O efektifli iş birlii yapêr çok padişaalıkan, onnarın sayısında Rusiya Federatıyası, Ukraina, Bulgariya, Türkiyâ, Polşa, İzrail, Belarus hem Litva üretim sferasında, kultura, yayın araçları h. b. Bu ilişkilär kuruldular ikitaraflı dostluk hem annaşmaklar temelindä o devletlärlän, angıları Moldovada yaşayan milli azınnıklarından kişilerin istoriya vatanıdır. Ortak

devletlerin ministerlikleri hem bakannıkları da imzaladılar annaşmakları bu sferada (hem bak 5-ci st. komentariyi).

Rekomendaşiyalar

150. Moldova lääzım ilerletsin tamannamaa ikitarafli annaşmaklarını milli azınnıkların haklarını korumak intereslerindä. Komitet sayêr, ki lääzım kurmaa ortak komisiyalari, angıların funkşiyalarına girecek anılan annaşmakların tamannanması için kontrol. Gelecektä bölä iş birlii forması lääzım gelişsin hepsi komuşu padişaalıkların hem başka potentsiallı ortakların.

III. SON ÇIKIŞLAR

151. Danışma komitesi sayêr, ani bu Son çikişlar var nasıl olsunar bir temel Moldovaya rekomendaşilar için, angıları verilecek Ministrular Komitetinâ kaavilenmâk için.

Pozitiv diişmeklär

152. Danışma komitetinin birinci Sonucunu martta 2002 yılda hem Ministrular Komitetinin Rezolüşiyasını yanvarda 2003 yılda kablettiktän sora Moldova ilerlärdi önem vermää milli azınnıkların haklarını korumasına.

153. 2001 yılda kabledilän Milli azınnıkları için Zakona dayanarak, Moldova iileştirdi hem genişletti hak çerçevelerini. Yaptı praktika adımnarını, aniki desteklemää milli azınnıkları kultura hem üüretim sferasında, ilerlederäk milli azınnıklardan kişilärlän dialogu, angısında büük pozitif rolü oynadı Milletlärarası ilişkilär Departamenti. Milli azınnıkların konsultaşiyalar oynadılar ii rol Moldova zakonnarının zor, “asılı kalan” soruların çözümesindä.

154. Birinci Sonucu kabledärkän belli bir gerginnik moldovan topluluun içindä baskıladı intelektual annayışın atmosferasını. Şindiki zamanda moldovan topluluunda üüseldi saburluk hem annaşmalık uuru.

155. Oktäbridä 2004 yıldıakı halk sayımı pozitif etkileyecek milli azınnıklardan kişilerin durumu için montoringi, hem verecek kolaylık hazırlamaa bu sferada efektif politikayı.

Çözülmedik problemalar

156. Transnistriya problemi hep taa serioz kasavetlendirer onun için, ani konflikt dokunêr Moldova Respublikası bütün halkının bölä önemli yaşamak aspektlerinâ, nicä saburluk, milletlärarası iş birlii, stabillik, devletin toprak bütünüü hem suvereniteti.

157. Ama, Transnistriya konfliktindän kaarä, Moldovada var başka çözülmelik problemalar da. Onnarın birisi - milli azınnıkların korumasına ilişik zakona görä garantiyalar. Zorluklar olur açıklansınar onunan, ani yok läüzümnü monitoring, adekvatlı resurslar, bir dereceyâ kadar politika arzusu, ayırıcä erdeki uurda.

158. Milli azınnıkların kulturalarını, dillerini hem adetlerini korumak hem geliştirmäk için yapılan girişimnär hep taa karşılammêêrlar onnarın isteklerini.

159. Milli azınnıkların kulturaları hem tradişiyaları taa bulmadılar er üüretim kurulların üürenmâk proşesindä. Taa üstünâ milletlärarası kanaatsız aydınnanêrlar informaşiyaya araçlarında. Bundan zeedä, milli azınnıkların dillerini üüretimdä, informaşiyaya araçlarında hem önderlemäk organnarınnan ilişkilerdä kantarlı kullanmak için yapılan adımnar vermedilär beklenilän rezultatı, makar ani nişannandı bu uurda belli pozitif kıpırdamaklar. Deyelim, ukrain dili var nasıl taa geniş kullansın bu sferalarda.

160. Kimi zorluklar görüner etnoslar arasında saburluu hem dialogu korumak işindä. Ayırı kasavetlik uyandırêr moldovan topluluun, bu sayıda polişiyanın hem informaşiyaya araçların, danışması çingenelerä hem tradişiyasız din topluluklarına.

161. Lääzım iileştirmää milli azınnıkların katılmasını topluluk işlerinä. Devlet izmetçileri arasında az milli azınnıkların temsilcisi.

162. Ayırı kasavet kaynaklêêr çingenelerin durumu. Hep taa çözümedi onnarın hak eşitlii, onnarı diskriminaşiyadan korumak, üüretim, Moldova topluluun cümlä-politika yaşamasına katılmak, padişaalık için en önemli karar kabledilmesinä katılmak problemi.

Rekomendaşiyalar

163. Danışma komiteti I hem II bölümnerindän çıkan çalışmalara ek olarak kuvetlerä teklif ediler Çerçevä konvenşiyasını tamannamak için aşadaki girişimnär:

- incelemää Milli azınnıkları için zakonun tamannanmasında var olan kusurları, angıları ilişerlär milli azınnıkların hakları korunmasına hem ölçü almaa, aniki saalamaa onnarın efektif tamannanması için, hem merkezdä, hem dä erlerdä;
- adekvat olarak cuvap etmää milli azınnıklardan kişilerin kultura isteklerinä;
- doorutmaa savaşmakları diskriminaşiyaylan güreşä, saburluk hem kultura dialogu propagandasına, bu sferada zakonnarın taa efektif tamannanmasına hem onnarın tamannanması uurunda monitoring organizat edilmesinä, iç işleri organnarında hem informaşiyaya araçlarında bilinçlik uurunu üüselmesinä;
- doorutmaa savaşmakları milli azınnıklar dillerinin (ukrain hem başka) üürenmäk kurullarında, informaşiyaya araçlarında hem önderlemäk organnarlan ilişkilerdä taa kantarlı kullanılmasına;
- ayırı önem vermää milli azınnıklardan kişilerin üüretimi kalitesinä, ayırıcä, onnara devlet dilini üüretimä;
- etiştirmää milli azınnıkların dillerindä islää üürenmäk kiyatları tiparlansın, uygun dil üüredicileri hem bu dillerdä üüredän üüredicilär hazırlansın;
- ikilemää çalışmaları, aniki zakonnar tarafından uygulansın milli azınnıkların, ayırıcä az sayıda etnik grupaların, pay alması cümleyi önderlemäk işlerindä hem gerçektän onnarı katmaa bu önderlemeyä;
- taa üüsek önem vermää, aniki çözmää konkret problemleri, angılarınnan dokuşêrlar çingenelär soşial-ekonomika hem üüretim sferlarında. Bunun için kabletmää etkili ölçülär, hem merkezdä, hem erli uurda.